

Verborgen
aanwezig

OVER GODS HAND
IN DE GESCHIEDENIS

Wim Rietkerk

Inleiding

Een persoonlijke ervaring

Het is september 1943, een 22-jarige Nederlandse marineofficier schrijft een brief aan zijn verloofde in Nederland. Zelf zit hij al sinds 1941 in Stanislau (Polen, nu Ivano-Frankivsk in Oekraïne) gevangen in een POW-camp voor officieren. De vrouw aan wie hij schrijft, is Jodin en woont in Amsterdam. Beiden zijn door de oorlog overvallen. In augustus 1942 had zij hem in het kamp geschreven: 'Ik lees veel in de Bijbel, maar er is veel dat ik niet begrijp.' Beiden zijn niet gelovig opgevoed, maar op zoek naar antwoorden om hun eigen vreselijke oorlogssituatie te verstaan. Hij antwoordt haar in een brief gedateerd 19 september 1943. Wat hij niet weet is dat zij op dat moment dat hij haar deze brief stuurt, al is weggevoerd naar Auschwitz en daar vermoord!

De man over wie het hier gaat heet Hans Rookmaaker (1922-1977). De brief die hij zijn verloofde schrijft, is eigenlijk een brochure (zie *The Complete Works of Hans Rookmaaker VI*, p. 91-119). Het bestaat uit meerdere Bijbelstudies over de profeten. In deze Bijbelboeken had hij zelf het licht gevonden dat hem hielp om dieper liggende achtergronden te verstaan. La-

ter zou hij zeggen: ‘Het was mij bij de lezing van de profeten alsof het *matglas* waardoor ik eerst tegen de wereld aankeek, veranderde in helder *vensterglas*.’ De eerste lezingenserie die hij later in l’Abri gaf, had dan ook als titel: ‘Gods hand in de geschiedenis’.

De actualiteit

Rookmaaker gaf zijn studies over het thema ‘Gods hand in de geschiedenis’ aan het begin van het werk van L’abri dat hij opzette in Nederland (zie www.labri.com). Het onderwerp zelf was in die tijd na de Tweede Wereldoorlog in hoge mate gevoelig en omstreden. Hoe kun je nu na de catastrofe van deze wereldoorlog nog spreken over de hand van God? In welke geschiedenis? Die van de Joden, na Auschwitz, van Europa, in de tijd van de Koude Oorlog? Er verschenen boeken met een totaal tegenovergesteld thema: de tijd van de grote verhalen is voorbij! Toen viel de muur van Berlijn in 1989 en met de val van het communisme leek er even een nieuwe tijd aan te breken. Er waren zelfs mensen die de middeleeuwse theoloog Joachim di Fiore naar voren schoven, die een geschiedenisontwerp had beschreven aan de hand van de zes scheppingsdagen. Het zesde millennium na de schepping stond nu op het punt over te gaan in het zevende: het millennium van een duizendjarige sabbat. Nu deze eeuw alweer twintig jaar aan de gang is, beseffen wij dat er geen sprake is van een vreedelijk of een grote Sabbat. Integendeel, tot nu toe lijkt onze eeuw gekenmerkt door de ene na de andere crisis. Groot, dreigend en mondiaal. Het lijken wel golven. Ik schrijf dit op een dag midden in de coronacrisis. Nog nooit waren alle landen in de wereld gezamenlijk zo getroffen als door een apocalyptische vuistslag. Voor het eerst lees ik nu weer artikelen in de krant over hoe wij deze ramp moeten plaatsen in het licht van ‘Gods hand in de geschiedenis’. Willen wij hier een stap verder in komen, dan moeten we doen wat Rookmaaker deed: de bril opzetten van de bijbelse verhalen en profetieën. Dat is de bedoeling van dit boek.

Voor wie is dit boek geschreven?

Het doel van dit boek is in gesprek te komen met allen die in deze crisis zoeken naar zin en samenhang in hun eigen leven en dat van de wereld rondom hen. Is er zoiets als de hand van God achter alles wat er gebeurt? Het kan ook dienen als uitgangspunt voor een Bijbelkring of voor een studiegroep van mensen die verdieping zoeken. Na ieder hoofdstuk staan er ook een paar gesprekspunten. In het eerste hoofdstuk sla ik een brug naar onze eigen tijd. In wat voor tijd leven wij en is er in onze tijd opnieuw ruimte voor het vragen naar de hand van God in onze geschiedenis?

Daarna volgen overdenkingen van verhalen uit de Bijbel die hulp bieden bij het ontdekken van die hand van God in de geschiedenis. Al deze verhalen hebben één ding gemeen: ze vertellen hoe God in en onder alles wat gebeurt *verborgen aanwezig* is. Dat is de beste typering van de inhoud van dit boek en tegelijk ook een eerbetoon aan de vorig jaar jong overleden Kinga Ban, die het vaak gezongen heeft op de door haar gemaakte muziek:

Hoe wonderlijk mooi is uw eeuwige Naam.
Verborgен aanwezig deelt U mijn bestaan.
Waar ik ben, bent U: wat een kostbaar geheim.
Uw naam is 'Ik ben' en 'Ik zal er zijn'. (Opwekking: 770)

Korte inhoud

Ieder hoofdstuk belicht een bepaald aspect. Centraal staat de vraag: hoe wordt het ons hier voorgehouden dat er een Groot Verhaal te vertellen is, en hoe belicht dat onze geschiedenis van vandaag en hoe worden *wij* daarin betrokken? Na een soort van 'pas op de plaats' in het eerste hoofdstuk (waar zijn we aangeland in de 21e eeuw?) beginnen we met Jozef in

hoofdstuk 2, omdat hier in het leven van één bijzonder mens een weerspiegeling gegeven wordt van de hoofdlijn van Gods plan. Hoofdstuk 3 bespreekt meer persoonlijk het leven van een vrouw die zichzelf alleen kon verstaan in het licht van die verborgen achtergrond. Het boek Ester, dat volgt in hoofdstuk 4, raakt allen, die alleen maar ‘verborgenheid’ zien. Het helpt om met Daniël (hoofdstuk 5) te ontdekken dat er een onzichtbare wereld is achter de zichtbare en hoe deze onze wereld beïnvloedt. In hoofdstuk 6 beschrijf ik met hulp van het visioen van Petrus het grote kantelpunt in die verborgen heilsgeschiedenis: het heil gaat vanuit Israëls Messias naar de volken en wij worden daarbij ingeschakeld. Dat is alleen vol te houden ‘sola spe’, als wij volharden in de hoop. Zoals wij bij de apostel Paulus lezen in hoofdstuk 7. Tenslotte worden we in onze reis door de tijd in Openbaring van Johannes meegenomen als in een trein. Soms lijkt het wel een carrousel, maar blijf kijken door de raampjes van die trein en je zult zien hoe God aan het werk is in alles wat gebeurt (hoofdstuk 8) en ons meeneemt naar het doel, dat ik schets in het laatste hoofdstuk: de doorbraak van het Koninkrijk! (hoofdstuk 9).

Waar het bij dit alles om draait is in één zin uitgedrukt: verborgen aanwezig werkt God aan zijn plan! De vragen die hierbij steeds aan de orde komen zijn: Waaraan herken ik dat? Waar gaat dat heen? Wat doet dat met mij?

De aanpak om heel concreet uit te gaan van Bijbelverhalen heeft als nadeel dat dit boek geen gesloten systematische verhandeling biedt. De hoofdstukken zijn meer bedoeld als een serie ‘eyeopeners’. Het voordeel van deze selectieve aanpak is de directe band met de sprekende Bijbel zelf en de levendigheid van de verhalen. Juist in deze tijd van mondiale spanningen en nepnieuws komt het erop aan het goede nieuws van het komende Koninkrijk voor ogen te houden en ons daarvoor in te zetten. Het biedt ons geen tijdslijn en bevredigt niet onze nieuwsgierigheid. Maar het houdt ons levend in de verwachting, juist omdat die geheel anders is dan de Grote Verhalen waar ideologen naar zochten.

HOOFDSTUK 1

Het einde van alle 'Grote Verhalen'?

(LEES LUCAS 12:54 e.v.)

In dit hoofdstuk verbind ik de voorgaande tijd vanaf de Tweede Wereldoorlog met onze tijd. Een tijd waarin ieder zogenaamd 'Groot Verhaal' verdacht was. Als u liever rechtstreeks naar de Bijbel wilt doorstoten, sla dan dit hoofdstuk over. Wel vloeit ook dit hoofdstuk voort uit een woord van Jezus: 'huichelaars, het aanzien van hemel en aarde weten jullie te onderscheiden, waarom onderkennen jullie deze tijd niet?' (Lucas 12:56).

De tijd van de Grote Verhalen is voorbij! Die woorden zijn in de vorige eeuw opgeschreven door de Franse filosoof Lyotard. En ze kwamen niet uit de lucht vallen, bepaald niet. De geschiedenis van de twintigste eeuw werd gedomineerd door ideologieën. De eeuw van de -ismen: communisme, socialisme, liberalisme, nazisme, fascisme. Wat hebben al die -ismen ons gebracht? Onbeschrijfelijk leed is in naam van het communisme en het nazisme over de mensen uitgestort. Al die bevlogen visionairs en die machtsbeluste politieke leiders hebben ons met hun nationaalsocialistische of communistische dromen alleen maar in de ellende gestort. Daarom, weg ermee! Weg met iedere uitleg als zou de geschiedenis uitlopen op een heilstaat, een ontknoping, een uiteindelijke vervulling.

Er *zit* geen patroon in de geschiedenis. Wij leven in een ‘random-universe’, een product van tijd en toeval. Als er beschouwingen de ronde deden over de toekomst van deze wereld dan was dat een somber uitzicht op een wereld die zijn ondergang tegemoet gaat. Overbevolking, milieubederf, zonnehitte, uitputting van de grondstoffen enzovoort. Zelfs voor de grote historicus Fruin was de geschiedenis niet meer dan een boeiend spel van gebeurtenissen, die ten diepste normloos verlopen.

Wie dat tot zich laat doordringen, blijft sceptisch achter.

De dwergen van C.S. Lewis

Ik moet hierbij denken aan de dwergen in het boek *The last battle* van C.S. Lewis. Als aan het eind van het verhaal Aslan (bij Lewis het beeld van Christus) verschijnt en de dwergen verschrikt ontdekken dat ze bij de neus genomen zijn door de aap en de ezel (die zich voordeden als Aslan), dan houden zij zich afzijdig en weigeren ze alsnog Aslan te volgen. ‘Waarom doen ze dat?’ vragen de dieren aan Aslan, en deze antwoordt: ‘They have been taken *in*, so much, that they cannot be taken *out* anymore.’ Ze zijn zó vaak misleid door valse utopieën dat zij de vervulling van de profetie niet meer mee kunnen maken. Met het badwater van de utopie is ook het kind van de profetie weggevoeren. Men is ontoegankelijk geworden voor een diepere kijk op de werkelijkheid.

Marsman

Achteraf blijkt het gedicht van Marsman uit 1939 in *Tempel en Kruis* profetisch te zijn, ook voor de diepere geestesgesteldheid van de Europeaan na de Tweede Wereldoorlog:

‘Ik sta alleen, geen God of maatschappij
die mijn bestaan betreft in een *bezield verband*,
geen horizon of zee, geen poov’re korrel zand

in 't naamloos wel en wee der brandende woestijn:
ik voel de waat'ren stijgen in de nacht.'

Zonder hoop valt niet te leven

Intussen zijn wij 40 jaar verder. De tijden veranderen. Opnieuw geldt: *'Something is happening here, but you don't know what it is'* (Bob Dylan).

Ik schrijf dit in het jaar 2020. De coronacrisis heeft ons van één ding bewust gemaakt: hoe moeilijk het is te leven zonder enig besef van een groter verhaal. Hier gebeurde iets dat de hele wereld raakte. Het was alsof we met André Kuipers even heel deze werelddol in één beweging zagen. Dat roept vragen op. In welke richting bewegen wij? Hoe zijn wij hierin betrokken? Sommigen noemen het een 'wake up call'. Word wakker! Waarheen zijn wij op weg? Wat is de toekomst? Juist deze ziekte raakt ons bij de achilleshiel. Een uiterst piepklein deeltje uit de natuur, die we gezamenlijk slecht behandelden en vervuilden, maakt ons weerloos en doet ons onze afhankelijkheid gevoelen. Wat is hierin onze verantwoordelijkheid? Hoe zal de wereld eruitzien na de coronacrisis? Al die vragen zijn moeilijk te beantwoorden als we bij de uiterlijke verschijnselen blijven staan en niet doorstoten naar die grote voorvraag waar heel deze wereld toe dient en waarheen ze op weg is. Alles vraagt om dat Grote Verhaal!

Het valt op dat deze herbezinning gepaard gaat met de verschijning van een aantal boeken die ons hierin richting willen wijzen. Er zijn juist in onze tijd opnieuw politieke bewegingen die ideologisch bevlogen zijn en met een soort 'Groot Verhaal' de aandacht trekken en zelfs politieke overwinningen boeken.

Adieu postmodernisme!

Het lijkt alsof er een nieuwe generatie van leiders opkomt, die het post-modernisme zat zijn en die zich opstellen tegen een negatief zelfbeeld, moedeloosheid en pessimisme. Rutger

Bregman schrijft in *De geschiedenis van de vooruitgang* (De Bezige Bij, 2019) op pagina 1: 'Onze vrijheden schreeuwen om een doel. Onze rijkdom schreeuwt om zingeving.' Hij stelt dat het postmodernisme het feest vierde dat wij van alle ideologieën bevrijd zijn, maar dat het zelfs een nog ergere ideologie is en hij zegt in de laatste zin van het boek: 'Een generatie die niet wil dromen verliest het recht op een betere wereld.'

In de politiek klinkt: 'Yes, we can,' maar ook 'America first.' Het is dus wel oppassen geblazen! Wij kunnen niet zonder een Groot Verhaal. Dat is waar. Dat zegt ieder op een eigen wijze en vanuit een andere context, mensen als Harari, Bregman en Fukuyama en Peterson. Tegelijkertijd is er het gevaar van de herleving van oude -ismen en is er reden voor zorg bij de enorme verkiezingswinst van populistische bewegingen als die van Thierry Baudet in Nederland (voorjaar 2019) en van de AFD in Duitsland. Zij bieden dat waar een mens naar zoekt: houvast in verwarrende tijden en... een Groter Verhaal. Maar of dit beantwoordt aan feiten en waarheid lijkt minder interessant te zijn. Soms krijg je het gevoel: ieder Verhaal is even goed, zolang het bij je past en stemmen trekt. Dat onderstreept het belang om te zoeken naar het Ware Verhaal.

Nieuwe grote verhalen

Laten we eens kijken naar die auteurs die werken aan een nieuw Verhaal. Tegenover het credo van het postmodernisme, dat er geen doel is te ontdekken waar mens en wereld zich naartoe beweegt, zien we bij het begin van dit nieuwe millennium verschillende terreinen waar zich een nieuw Groot Verhaal ontwikkelt.

a. Politiek

Op politiek terrein waar zoveel misging durfde Francis Fukuyama het aan om te spreken over het einddoel van de ge-

schiedenis. Stuur de geschiedenis ergens op aan? Ja, zegt hij in het boek *Het einde van de geschiedenis en de laatste mens*. Het einddoel is de vrije neoliberale samenleving. Na het failliet van de erfelijke monarchieën, het fascisme en het communisme heeft de liberale democratie zich als enige doorgezet als veelbelovend einddoel van de geschiedenis. Dat gaat alleen lukken als het zich laat leiden door de diepste drijfveer van de menselijke geschiedenis, dat is het verlangen bij ieder mens naar erkenning: een samenleving waarin mensen zich mogen ontplooiën naar eigen aard en uniekheid. Dat biedt de liberale democratie en daarom gaat die het winnen.

In het tv-programma *Buitenhof* in 2019 zwakte hij die verwachting wel af omdat hij tekenen zag van een nieuw opkomend rechts nationalisme: America first. Bovendien zijn er steeds meer kritische vragen bij die hoog geroemde liberale staat. Toch blijft zijn politieke visie aanspreken, omdat het door Fukuyama verbonden wordt met de visie (al van Plato) dat de diepste drijfveer van de mens bestaat in de hunkering naar erkenning, het hebben van een gevoel van eigenwaarde dat daarmee verbonden is. De liberale democratie met de mix van joods-christelijke waarden zou daarvoor de beste kansen bieden. Gaan wij in die lijn voort dan mondt dat uit in het 'rijk der vrijheid'. Hij ziet op die weg nog vele leeuwen en beren, maar hij zet wel al zijn kaarten op *het liberale ideaal* van het nastreven naar vrijheid en persoonlijke levensontplooiing als het hoogste goed.

Maar ik vraag me af: stel dat je dit op zich hoge doel zou bereiken, dan nog blijft de diepste hunkering van het menselijk hart on vervuld. Wij zoeken dat wat over dood en graf heen blijvend *zin geeft* aan onze geschiedenis.

Dat uiteindelijke doel is, als het eenmaal bereikt zou zijn, niet in staat is om te dienen als rechtvaardiging van de geschiedenis van bloed en tranen die eraan is voorafgegaan. Nietzsche zei al cynisch over dit soort eindtijdverwachtingen: 'Zoiets is

alleen voor dieren aantrekkelijk. Een hond ligt, eenmaal zelf verzadigd, het liefst de hele dag te slapen in de zon.’

b. Technologie (uitgaande van de evolutie)

Yuval Noah Harari is een Joodse socioloog, die wereldberoemd is geworden door het boek *Homo Deus*. Zijn stelling is: via artificiële intelligentie, die werkt met digitale techniek en algoritmen, ontwikkelt zich een nieuwe ‘homo sapiens’ die de dood overwint. Homo (= de mens) wordt deus (= god).

Harari is heel duidelijk: we stammen af van de apen, de sprong van de aap af vond plaats ongeveer 70.000 jaar geleden. Daar is de homo sapiens geboren. Hij maakte zich dankzij zijn hersenen machtig en vernietigde gaandeweg het grootste deel van alle dieren om zich heen. Door de enorme digitale revolutie zijn we nu in een fase aangeland waar de creatie van robots en artificiële intelligentie de komst aankondigt van Homo Deus, de nieuwe supermenselijke robot die de dood heeft overwonnen; hij neemt de plaats in van de mens en zal het universum beheersen in de komende millennia.

Ik kan alleen begrijpen waarom dit boek zo veel aandacht krijgt als ik denk aan de nu in onze tijd opnieuw ontwaakte honger om te weten waar heel dit bestaan van ons mensen nu eigenlijk om draait. Harari schetst een toekomstperspectief: de dood kan worden overwonnen en eeuwig leven ligt voor ons nu we mastercomputers kunnen ontwerpen die doen wat wij sterfelijke mensen niet kunnen. Hij fascineert de lezer bij het uitweiden over wat er al niet mogelijk wordt in geneeskunde, politiek, nanotechnologie, communicatie enzovoort. Tegelijk is hij er ook bang voor. Maar... er wordt hier weer een Groot Verhaal verteld.

Of het Grote Verhaal van Harari kracht van leven heeft, is sterk de vraag. De titel van zijn boek luidt: *Homo Deus*: de mens wordt God. Het valt op dat deze titel lijkt op de titel van

een standaardwerk in de geschiedenis van de theologie, namelijk: *Cur deus homo* van de middeleeuwse theoloog Anselmus. (Harari studeerde aan een christelijk 'college'.) Harari keert Anselmus om. Het Grote Verhaal is bij hem niet, hoe God mens werd, maar hoe de mens God wordt. Daarmee past hij meer in de lijn van de theosofie als Rudolf Steiner en Blavatsky en newagedenkers zoals Fritjof Capra. Zij zeggen: er komt een nieuwe tijd waarin de mens er tenslotte in slaagt om de God die diep in ons slaapt wakker te maken. Deel krijgen aan het goddelijke bewustzijn. Van amoëbe tot God. Dat is hier het Grote Verhaal.

Wie vanuit de Bijbel de werkelijkheid benadert ziet hoe dat nu juist de bron is van alle ellende: de slang verleidt Eva door haar juist dat perspectief voor te houden, zeggende: 'Eet van deze boom en je zult als God worden.' Het Grote Verhaal van de Bijbel is het omgekeerde van dat van Harari. Al in het Paradijs wordt het plan van God ingezet tegen deze hoogmoed. Al in Genesis 3 wordt beloofd dat God reddend zal ingrijpen. Precies het omgekeerde zal gebeuren. Uit het nageslacht van Eva zal Iemand opstaan die de slang zijn kop zal vermorzelen. Dat zinspeelt al op het wonder van de incarnatie, dat God mens wordt om de mens weer zijn plaats te geven. Dat God mens werd is het Grote Verhaal van de Bijbel. Het is tijd om daar weer met nieuwe ogen naar te kijken. 'Cur deus homo' is het beste tegengif tegen Harari's droom.

c. Psychotherapeutisch

Jordan B. Peterson benadert in zijn boek *Twaalfregels voor het leven* de werkelijkheid weer vanuit een ander perspectief. In *Betekenis geven aan het leven* ziet hij als de kern van alle religies dat zij ons de weg ten leven wijzen. Hij zegt: de botte afwijzing van geloof en religie is dom. Luister naar hun wijsheid. De kernvraag die zij stellen is niet: wat is waarheid?, maar: wat moet ik doen?

Eigenlijk is dit zijn Grote Verhaal: wij leven in een abnormale

wereld. Denk alleen maar aan ziekte, haat en dood. Alle mensen botsen op die ongrijpbare, numineuze werkelijkheid. Door daarin verantwoordelijkheid te nemen en te dragen wordt die vaak chaotische werkelijkheid beheersbaar en zinvol. Natuur verandert in cultuur. De kracht van Peterson is de enorme bemoediging die ervan uitgaat dat ons leven zin krijgt als we ons inzetten tegen gemeenheid en geweld. Wij laten ons niet kisten. Neem het onbekende dat angst oproept als een uitdaging. Hij geeft er leefregels bij!

Maar wat ontbreekt is het uitzicht op een *alles* omvangende zin. Er is een plan, we hebben een bestemming, ook al moeten we er zelf wel aan werken. Zijn ‘Grote Verhaal’ is de strijd tussen Chaos en Orde, Ying en Yang, een drama, dat hem dicht in de buurt brengt van God en de Boze met de mens als inzet. Het stoot echter niet door naar de hoop van het Koninkrijk.

d. Een christelijk perspectief

We keren terug naar het begin van dit hoofdstuk: de brief van Hans Rookmaaker aan zijn verloofde Riki Spetter. Het is een brief en het blijft bij een schets, maar het unieke van Rookmaakers vondst is dat hij begint met het leggen van een basis die onmisbaar is om te begrijpen dat het bijbelse verhaal *anders* is dan dat van de ideologieën van onze westerse cultuur. Het is profetisch en handelt zeker over aardse feiten, zo reëel als de Slag bij Nieuwpoort, maar tegelijk gaat het daarbij altijd over dat wat zich *in* de wereld en zijn geschiedenis voltrekt. Het is niet los te maken van een wereldbeeld en een mensbeeld. Begin je bij de mens en de rede alléén, dan is er geen totaalbeeld te ontwerpen. Dan valt er inderdaad geen Groot Verhaal te vertellen. Daarin hebben Lyotard en Fruin gelijk. Maar begin je bij God en de mens naar zijn beeld gemaakt (en wat is daar tegen?), dan ontvang je dankzij de profeten de onthulling van wat God doet *in* de geschiedenis. In dat licht kunnen we onze eigen tijd verstaan. De puzzelstukjes vallen op hun plek.

Je eigen tijd *onderkennen*

Dat is minder ingewikkeld dan wij denken. Jezus vergelijkt het in Lucas 12 zelfs met het gemak en de vanzelfsprekendheid waarmee we het weerbericht opstellen. ‘Wanneer jullie een wolk zien opkomen in het Westen, zeg je direct: Er komt regen. En wanneer je de Zuidenwind ziet waaien, zeg je: Er zal hitte komen, en het gebeurt. Huichelaars, het uiterlijk van aard en hemel weet je te onderscheiden, waarom onderken je deze tijd niet?’

Je eigen tijd kennen. Dat is onze opdracht. Dat kan alleen als we het ‘kleine’ voorval dichtbij zien in het ruimere verband van het Grote Verhaal veraf. Er staat hier niet ‘kennen’ maar *onderkennen*. Proeven. Een pandemie zien in het licht van schepping, zondeval en verlossing. Jezus verwijt het zijn toehoorders als zij dat niet doen. *Huichelaars*, zegt hij. Die vertaling is misleidend, want Jezus verwijt hen niet een subjectieve oneerlijkheid, maar een objectieve blindheid. Er staat in het Grieks: *Hypocrites* en dat betekent oorspronkelijk *toneelspeler*. Een toneelspeler leeft zich in in het verhaal van een ander. Jezus verwijt zijn verhoor: *jullie zitten in het verkeerde verhaal!* En vandaaruit beoordeel en betuttel je de ander. Ga staan in het ware verhaal. Dat helpt je je tijd te *onderkennen*. Om je tijd te *kennen* ga je maar naar Geert Mak. Maar om je eigen tijd te *onderkennen* moet je de voorgrondfeiten zien in hun verbondenheid met het Grote Verhaal. Daarbij is de Bijbel onmisbaar.

Geen almanak

De Bijbel is niet een soort almanak waar je van jaar tot jaar de gebeurtenissen beschreven vindt, maar hij vertelt in oorsprongsverhalen, en toekomstvisioenen, in rapportages, gelijkenissen en liederen het ene grote feit dat er een Hand is die alles leidt. Alles moet dienen om het geheim van Gods hand *in* de geschiedenis te onthullen. Het gaat om *heils*geschiedenis

en die zit *in* 'gewone' geschiedenis. Het komt met een voor westerse mensen schokkend wereldbeeld. Het komt niet over zonder persoonlijke inzet of op zijn minst de bereidheid om te luisteren, zoals zelfs de jonge Samuël moest leren. Er is verbeeldingskracht nodig. Heel je wereld komt op zijn kop te staan als je deze wereld van de Bijbel binnentreedt. God die in het verborgene troont, de mens als zedelijk, redelijk wezen, gevoelig en kwetsbaar, en een wereld met een vaste structuur en eeuwige wetten. Een Vijand, die alles bedreigt. Genade die overwint. Al met al is dat nogal wat. Dat is het waar wij induiken als we de Bijbel gaan lezen. Geen geologisch handboek, geen antieke geschiedenis, maar *heilsgeschiedenis*. Maar het kan wel!

Dat iemand zonder de voorbereiding van een christelijke opvoeding de Bijbel ter hand neemt en daarin niet verdwaald raakt, maar het eigenlijke ervan stap voor stap gaat ontdekken, dat lezen wij bij Rookmaaker. Die ontdekking lag opvallend genoeg precies op het punt waar het in onze tijd om draait. Wij leven niet in een toevalsuniversum maar in een wereld omvangen door een geheim: de hand van God in de geschiedenis. Deze hand van God is herkenbaar in:

1. Zegen en vloek

Het begon bij Rookmaaker met het ontdekken van patronen. Er zijn patronen te ontdekken in de geschiedenis. De geschiedenis en de cultuur draaien naar hun eigen structuur om de gehoorzaamheid of ongehoorzaamheid van de mens; het is een strijd tussen goed en kwaad, uitgevochten in de velden en wegen, huizen en fabrieken van onze gemeenschappelijke wereld. Tegelijk is er meer, een extra, dat niet door het verstand kan worden doorzien en dat is Gods hand, werkzaam *in* alle verwickelingen (a.w., p. 5).

In de Bijbelhoofdstukken van Deuteronomium 28-30 wordt Israël vanaf de berg Ebal toegeroepen: 'Onderhoudt de geboden en het zal u welgaan' en vanaf de berg Gerizim: 'Vervloekt

is ieder die de geboden van God, de Thora, met voeten treedt.' Het valt op dat Rookmaaker daar begint. Ik verklaar dat uit de twijfel die hem, maar zeker ook de Joodse gemeenschap, overviel bij de brute overheersing door een antichristelijke macht. Zo van: 'Wanhoop niet, er zit iets achter.' Er rust een vloek op alle overtreding en een zegen op alle navolging van de wetten van God. Daar mogen wij ons aan vasthouden. Dat is niet het laatste woord, maar wel een eerste handvat om inzicht te krijgen in Gods hand in de geschiedenis. Noem het achtergrondsgeschiedenis. Er is nog nooit een goddeloze geweest die blijvend de wereld overheerste. Ze gaan allemaal ten onder, die geweldenaars. En wie goed doet, goed ontmoet. Je loopt ertegenaan, ook in je eigen kleine leven. Het is een hoofdpunt in de gebeden van Israël. Zie de Psalmen en vooral ook het gebed van Salomo in 1 Koningen 8. Dit was voor Rookmaaker het eerste punt van herkenning van de hand van God. Bisschop Tutu zei na de val van de apartheid in Zuid-Afrika: *'God created a moral universe.'*

2. Het Messiaanse geheim

Alleen van hieruit ontdekken we dat we leven in een abnormale wereld. Is het niet raadselachtig dat er zoveel gebeurt dat regelrecht ingaat tegen het goede en het ware? Is er een antwoord op de vraag naar het kwaad? Er is een vijand van God werkzaam in de geschiedenis. Dat leidt tot de tweede draad in het ontwaren van Gods hand in de geschiedenis: schuld en zonde, het inzicht in de gebrokenheid van deze wereld en waarom de Messias moest komen, waar de Bijbel verder op doorgaat. Na de Thora komen de profeten en krijgt de door God beloofde redder steeds duidelijker profiel met als climax: de vervulling van de profetieën van het Oude Testament in het Nieuwe Testament in de verschijning van de Messias. Onmisbaar is ook, als het gaat om onze geschiedenis, het laatste Bijbelboek Openbaring.

3. Israël

Het moet voor Rookmaaker wel een heel bijzonder inzicht geweest zijn dat het volk Israël een sleutelrol speelt in dit Messiaanse heilsplan. Uit dit volk is de Messias voortgekomen en God zal het zijn trouw bewijzen. Het heil beweegt naar de einden der aarde en zal als het evangelie verkondigd is, ook weer na een tijd van grote druk het volk Israël 'redden' en doen terugkeren naar het eigen land (*a.w.*, p. 114). Al in 1943 in het gevangenkamp van Stanislau schrijft Rookmaaker dat hij uit de Bijbel afleidt dat God Israël door deze verschrikkelijke verdrukking zal doen terugkeren naar het hun beloofde land en hoe hij voorziet dat dit in de nabije toekomst gebeuren zal.

4. Uw koninkrijk kome

Matglas wordt doorzichtig. Het verhaal van Israël en de levens van profeten en apostelen helpen ons Gods hand te zien in de geschiedenis. In dat spoor voortgaande hopen wij in de volgende hoofdstukken van dit boek stil te staan bij dat wonderlijke geheim in onze aardse geschiedenis. Rookmaaker noemt het een *mysterie* dat onze geschiedenis via Israël uitloopt op de komst van het Koninkrijk. Jezus verkondigde niet alleen het Koninkrijk (Mat. 4:23) maar werd zelf de eerste die het in eigen lijf en leden liet doorbreken. Hij werd het die de schuld wegdroeg en als 'eersteling' de dood doorbrak en zo overwon! Daar begon het vrede-rijk dat de profeten hadden voorgezegd. Ook als heel de schepping nu nog zucht onder zinloosheid en vergankelijkheid, het is niet het zuchten van een stervende grijsaard, maar het zuchten van een vrouw die bezig is een kind te baren Deze wereld ligt onder grote beloften. Die beloften worden nu al zichtbaar in de levens van de mensen die wij in de volgende hoofdstukken bespreken.

Leren ‘dubbeldenken’

Gelukkig zijn er in onze tijd meer initiatieven om opnieuw diepere achtergrond achter het wereldgebeuren te doordenken en niet te blijven hangen in voorgrondnieuws. Zo pleit Beatrice de Graaf in haar boek *Heilige strijd* voor ruimte om de crises van onze tijd vanuit een hoger licht te bezien, een christelijk geïnspireerd perspectief. Zij schrijft: ‘Er wordt in onze tijd weer over het kwaad gesproken. ‘Duivels en demonen’ vliegen weer volop rond, zowel in het publieke debat als op de sociale media’ (p. 80). Denk aan Isis, MeToo, zedendelinquenten, terroristen enzovoort. Om dit te beheersen worden regeringen verleid tot gevaarlijke maatregelen. Er ontstaat een veiligheidscultuur met overtrokken verwachtingen. Dat komt omdat het bredere inzicht ontbreekt in de bron en hopelijk ook de ontmanteling van het kwaad.

Haar punt is: je kunt niet zonder een achtergrondverhaal. Alles wordt krampachtig als je dat niet hebt! Naast alle seculiere maatregelen moeten we en mogen we *een andere verwachtingshorizont* neerzetten. Er is al een einde van het kwaad bereikt en dat mag zich ook in een veiligheidsbeleid vertalen (p. 94). Die *andere verwachtingshorizont*, dat is een mooie omschrijving van wat de Bijbel ons biedt. Beatrice de Graaf: ‘Wij moeten leren: *dubbeldenken*’ (p. 98). Noem het ‘profetisch’ spreken. Het betekent een nieuwe vorm van strijden, namelijk als een heilige strijd – in het geloof dat God het kwaad al overwonnen heeft. Staan in het verhaal van God! In gebed en liturgie en in daden van trouw, recht en nederigheid (p. 125). Er zijn machten en krachten. In de woorden van Paulus: ‘Wij hebben niet te worstelen tegen vlees en bloed, maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de wereldbeheersers dezer duisternis, tegen de boze geesten in de hemelse gewesten’ (Ef. 6:12). Cruciaal is volgens Beatrice de Graaf onze betrokkenheid op een onzichtbare achtergrond, een groter strijdtoneel, een proces waarin wij zijn opgenomen en waarin wij een rol of rolletje mogen en moeten meespelen.

Gespreksvragen:

Visie op onze menselijke geschiedenis

1. Waar zie je zegen en vloek in onze tijd? Waar zegen? Waar vloek? (Toen de orkaan de Dom van Utrecht trof en neersloeg in 1672, preekte Jodocus van Lodestein over de slaande hand van God vanwege de laffe overgave van de stad aan de Fransen het jaar daarvoor. Zouden wij hem dat nazeggen?)
2. Leven wij niet in tijden van vervulling van profetieën? (Israels terugkeer in het land, wereldwijde evangelieverkondiging, het zuchten van een schepping in barensnood. Welk licht valt van hieruit op deze tijd?)
3. Corona: een 'wake up' call?! (Zijn wij niet allemaal kinderen van onze tijd, 'materialisten' in de betekenis van mensen die helemaal opgaan in de zichtbare wereld en leven bij wat we zien? Welke god dient u met uw leven?)

BIJBELVERHALEN ALS EYEOPENERS

De coronacrisis heeft het leven van ons allen veranderd. De hele wereld lijkt getroffen als door een apocalyptische vuistslag. Hoe moeten wij deze ramp plaatsen in het licht van ‘Gods hand in de geschiedenis’. Is er zoiets? De auteur zoekt ernaar in de Bijbelse verhalen en de profetieën. Hij gaat het gesprek aan met degenen die zoeken naar zin en samenhang in hun eigen leven en dat van de wereld rondom hen. Het boek is voorzien van gespreksvragen en goed bruikbaar voor een studiegroep van gelovigen die verdieping zoeken.

‘Juist in deze tijd van mondiale spanningen en nepnieuws komt het erop aan het goede nieuws van het komende Koninkrijk voor ogen te houden.’

Drs. W.G. Rietkerk is Nederlands Gereformeerd predikant en werkte als internationaal voorzitter voor Stichting l’Abri. Van zijn hand verschenen o.m. *De kunst van het loslaten en vasthouden* (2016) en *Ik wou dat ik kón geloven* (10e druk 2019).

9 789043 535359

ISBN 978 90 435 3535 9

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT